

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 บทสรุป

การศึกษาเปรียบเทียบธรรมบทและภควัทคีตาทำให้ได้ความรู้เกี่ยวกับคัมภีร์ทั้ง 2 หลายประการด้วยกันทั้งลักษณะการประพันธ์และแนวความคิดทางปรัชญา เพราะธรรมบทนั้น เป็นที่ยอมรับกันว่ามีหลักคำสอนที่สามารถสื่อสารหัวใจของพระพุทธศาสนาได้อย่างครอบคลุม ธรรมบทมีการประพันธ์เป็นร้อยกรองล้วน คือเป็นคาถา 423 คาถา โดยมากเป็นปรัยวาทร์ฉันท์ ส่วนคัมภีร์ภควัทคีตาก็เชื่อกันว่าเป็นคำสอนที่ได้กลั่นกรองมาแล้วเป็นอย่างดีจากคัมภีร์อุปนิษัท จึงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวอินเดียค่อนข้างมาก แม้กระทั่งในปัจจุบัน จะเห็นได้จากการร่วมมือกันจัดตั้งองค์กรที่เรียกว่า "คีตาอาศรม" เพื่อศึกษาและเผยแพร่คำสอนในภควัทคีตาให้แพร่หลายอยู่เสมอ ทั้งนี้เป็นเพราะภควัทคีตามีลักษณะคำสอนเกี่ยวกับปรัชญาศาสนา และจริยศาสตร์อย่างครบถ้วน ทั้งยังถือกันว่าเป็นคัมภีร์ร้อยกรองที่มีชื่อเสียงที่สุดของอินเดียด้วย คือเป็นบทโคลงรวม 701 โคลง โดยมากเป็นอนุษฏุฉันท์ คือฉันท์ที่มีบาทละ 8 พยางค์คล้ายกับปรัยวาทร์ในธรรมบท ส่วนระยะเวลาเกิดขึ้นของธรรมบทเชื่อกันว่ามีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลคือประมาณ 543 ปีก่อนคริสต์กาลเป็นอย่างน้อย แต่ถ้ามองเอาการจดจารึกเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นเกณฑ์ก็ประมาณ 88-76 ปีก่อนคริสต์กาล ส่วนภควัทคีตามีนักปราชญ์กล่าวอ้างไว้เป็นหลายอย่างว่าอยู่ระหว่าง 500-200 ปีก่อนคริสต์กาล แต่แล้วก็สรุปความคิดเห็นแตกต่างกันนั้นได้น่าจะเกิดขึ้นประมาณ 200 ปีก่อนคริสต์กาล อย่างไรก็ตาม คัมภีร์ทั้งสองก็เป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลายเพราะมีการแปลไปเป็นภาษาต่าง ๆ มากมาย

ในการศึกษาลักษณะทางอภิปรัชญาในธรรมบทและภควัทคีตานี้ ผู้วิจัยกำหนดศึกษาเฉพาะใน 3 สาขา คืออภิปรัชญา ญาณวิทยาและจริยศาสตร์ เพราะมีสาระเกี่ยวเนื่องกัน และสามารถจะตรวจสอบรายละเอียดของแต่ละเรื่องได้ตามลำดับ

ในประเด็นแรกคืออภิปรัชญาเห็น พุทธปรัชญาในธรรมบทแสดงทรรศนะเรื่องธรรม-

ชาติ ว่าหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่มีขอบเขตจำกัดทั้งสังขตธรรมและอสังขตธรรม แต่กล่าวโดยสภาพแล้วทุกอย่างก็ตกอยู่ในกฎแห่งไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา พุทธปรัชญาถือว่าโลกและชีวิตนี้เกิดขึ้นโดยไม่มีใครสร้างหรือบัญญัติ แต่ถือว่าธรรมชาติล้วน ๆ ดำเนินไปเพราะการประชุมกันเข้าของเหตุปัจจัยที่เหมาะสม พระพุทธองค์รับรองว่าสิ่งที่เราสัมผัสได้ทางอินทรีย์นั้นเป็นสิ่งที่มียุ่จริง แต่มีอยู่ชั่วคราวและมีขึ้นเพราะปัจจัยเป็นเครื่องอาศัย ถ้าสิ้นปัจจัยสิ่งเหล่านี้ก็ต้องสิ้นไปด้วย กฎนี้เรียกว่าอิทัปปัจจยตาหรือปัจจุสมุพบาท ส่วนภควัทคิดว่าเชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างในโลกมาจากต้นกำเนิดที่มีอยู่เดิมคือ ประกटและปุระ ประกटมีคุณะ 3 อย่างคือ สัตวะ รชสและตมัส รชสมีพลังเคลื่อนไหวอยู่ในตัว มีส่วนทำให้เกิดคุณะอีก 2 อย่างขาดความสมดุลไป จึงทำให้เกิดวิวัฒนาการเป็นสิ่งที่ต่าง ๆ ในโลกโดยอาศัยแรงสะท้อนจากปุระซึ่งหมายถึงชีวิตมัน ที่มีความเป็นอมตะ ดำรงอยู่อย่างมั่นคงถาวร จะเห็นพรรณะ เรื่องธรรมชาติในปรัชญาทั้งสอง จึงแตกต่างกัน

ส่วนพรรณะที่ว่า ภควัทคิดายืนยันความมีอยู่แห่งอัตตา (อาตมัน) และธรรมบทปฏิเสธความมีอยู่แห่งอัตตา อีกทั้งเสนอว่าทุกอย่างมีสภาพเป็นอนัตตานั้นก็เป็นแนวความคิดที่ปรัชญาทั้งสองเห็นแตกต่างกันจริง ทั้งนี้เพราะในธรรมบทแม้จะมีกล่าวถึงอัตตา แต่ก็ไม่ได้นิยามถึงอัตตาหรืออาตมันที่มีสภาพเป็นอมตะ ดังที่ยอมรับและ เชื่อกันอย่างในภควัทคีตา อัตตาในธรรมบทมีสภาพเป็นสังสมมติ เกิดจากการรวมกันของชั้น 5 จึงตกอยู่ในอำนาจแห่งไตรลักษณ์ ส่วนอาตมันในความหมายของภควัทคีตา คือ อันตมัสจะ เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่เหนือการเปลี่ยนแปลง ข้อนี้จึงทำให้เกิดการแบ่งสายปรัชญาอินเดียว่า พุทธปรัชญาเป็นพวกนาสติกะ ส่วนภควัทคีตาหรือปรัชญาฮินดู จัดเป็นพวกอัสติกะ ซึ่งมีนัยที่แสดงพรรณะตรงกันข้ามกัน ดังนั้น แม้จะมีผู้พยายามตั้งอัตตาในธรรมบทมาอธิบายว่าเป็นอย่างเดียวกันกับอาตมันในภควัทคีตาจึง เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ เพราะมีลักษณะและสภาวะขัดแย้งไม่ตรงกันดังกล่าว

ในส่วนคำอธิบายเกี่ยวกับวิญญานที่ปรากฏในคัมภีร์ทั้งสอง ก็หาใช่สิ่งเดียวกันไม่ เพราะวิญญานในธรรมบท หมายถึง จิตซึ่งเป็นธาตุรู้ที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยปัจจัยและมีสภาพเกิดดับเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ในขณะที่วิญญานในภควัทคีตา หมายถึง ชีวิตมันที่มีสภาพมั่นคงไม่เปลี่ยนแปลง แม้จะหาพยานที่รับรู้อารมณ์เหมือนกัน แต่ก็แตกต่างกันตรงที่วิญญานในธรรมบทมีการเกิดดับ ไม่เป็นอมตะ ส่วนวิญญานในภควัทคีตาเป็นอมตะ ไม่ถูกทำลาย และ

ไม่มีใครทำลายได้ เพราะมันเป็นส่วนหนึ่งของพรหมนั้นนั่นเอง

เรื่องกรรมและการเกิดใหม่ทั้งธรรมบทและภควัทคีตามีทรรศนะตรงกันว่ากฎแห่งกรรมเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น โดยเฉพาะกฎแห่งศีลธรรมมีแนวความคิดตรงกันว่า ท้าชัวย่อมได้รับผลดี ท้าชัวย่อมได้รับผลชั่ว บุคคลกระทำกรรมไว้เช่นใดก็ย่อมจะได้รับผล เช่นนั้นเสมอ ไม่มีใครสามารถหลีกเลี่ยงกรรมที่ตนกระทำไว้ได้ ปรัชญานิคัมภีร์ทั้งสองจึงสอนให้คนมุ่งทำแต่ความดี เพราะว่าถ้ากรรมที่ตนเองกระทำไว้ไม่ดีแล้ว ผลของกรรมก็จะส่งผลไปในทางที่ไม่ดีเช่นกัน แต่เรื่องกรรมจะแตกต่างกันบ้างในรายละเอียดแห่งกระบวนการให้ผลของกรรม เพราะทฤษฎีกรรมของภควัทคีตามีความสัมพันธ์กับวิญญานอมตะ ฉะนั้น กฎแห่งกรรมของภควัทคีตาก็เป็นกฎที่ไม่เป็นนิสระ เพราะขึ้นอยู่กับอำนาจของพรหมที่จะคอยตัดสินและบันดาลผลให้อีกทีหนึ่ง แต่กระนั้นก็ตามพรหมก็ยังคอยบันดาลผลให้ตามความเหมาะสมของกรรมที่บุคคลนั้นกระทำเหมือนเดิมไม่ว่าดีหรือชั่ว เพราะพระองค์เป็นผู้สร้างกฎนี้ขึ้นมาและเป็นผู้ทรงความยุติธรรม

จากการยอมรับในกฎแห่งกรรมของปรัชญาทั้งสอง จึงส่งผลให้มีการยอมรับทฤษฎีการเกิดใหม่ตามมา การเกิดใหม่จึงมีส่วนช่วยให้กฎแห่งกรรมมีผลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพราะถ้าไม่มีการเกิดใหม่แล้ว ก็จะทำให้แนวความคิดเรื่องกฎแห่งกรรมต้องพังทลายลงไปทันที แต่อย่างไรก็ตาม กระบวนการเกิดใหม่ตามแนวของพุทธปรัชญามาชามีตัววิญญานอมตะไปเกิดหากแต่เป็นกระบวนการสืบต่อของจิตหรือวิญญาณที่เกิดดับต่อเนื่องกัน เรียกว่าสังตติ ส่วนการเกิดใหม่ตามแนวของภควัทคีตาคือเชื่อว่าวิญญาณหรือชีวาตมันไปเกิดในร่างใหม่ โดยที่ชีวาตมันนั้นเป็นดวงเก่าที่ไม่เสื่อมสลาย การจะได้เกิดในสถานที่ดีหรือไม่ดีขึ้นอยู่กับกรรมดีหรือกรรมชั่วที่บุคคลผู้นั้นกระทำไว้ นอกจากนี้ปรัชญาทั้งสองยังยอมรับทฤษฎีการไม่ต้องกลับมาเกิดอีกด้วย กล่าวคือเมื่อบุคคลสิ้นกิเลสตัณหาและตัดกระแสกรรมได้แล้วที่พุทธปรัชญาเรียกว่าบรรลุมรรคอันตยนิมิตตพ บุคคลผู้นี้ก็จะนิพพานดับไปโดยไม่กลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีก สำหรับภควัทคีตาก็เรียกบุคคลผู้นี้ว่าสังนิยาสี คือ ผู้ละกรรมและทำกรรมทุกอย่างด้วยความไม่ยึดมั่นถือมั่นในผล เขาก็จะไม่กลับมาเกิดอีกโดยได้เข้าร่วมเป็นอันเดียวกับพรหม

ในประเด็นแห่งความหลุดพ้น ปรัชญาทั้งสองมีทรรศนะมุ่งให้บุคคลบรรลุถึงความหลุดพ้นเหมือนกัน โดยที่พุทธปรัชญาหมายถึงการบรรลุนิพพาน ส่วนภควัทคีตาก็หมายถึงการบรรลุโมกษะ เข้าสู่สภาวะ เป็นอันเดียวกับกับพรหม ความหลุดพ้นในปรัชญาทั้งสองคือ การ

หลุดพ้นจากกองทุกข์อันเป็นสาเหตุที่จะทำให้กลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีกซึ่งพุทธปรัชญากล่าวว่ามีอวิชชาเป็นสาเหตุ ส่วนภคัทคีตามีอวิชชาเป็นสาเหตุ แม้ว่าอวิชชาและอภิชชาจะเป็นคนละอย่างกัน แต่เมื่อบุคคลต้องการบรรลุความหลุดพ้น ปรัชญาทั้งสองก็เสนอให้ทำลายอวิชชาและอภิชชาดังกล่าวนี้นี้ให้ได้ นิพพานในพุทธปรัชญามี 2 ประเภทคล้ายกันกับนิมิตของภคัทคีตาที่มีอยู่ 2 ประเภทเช่นกัน กล่าวคือ สอุปาทิเสสนิพพานคล้ายกับชีวันมูกคติ ซึ่งได้แก่ สภาวะความหลุดพ้นของบุคคลที่ยังมีชีวิตร่างกายอยู่ และอนุปัตติเสสนิพพานคล้ายกับวิเทหมุกติ หมายถึง สภาวะความหลุดพ้นของบุคคลที่ดับไปทั้งกิเลสอาสวะและชีวิตร่างกาย

สำหรับแนวความคิดทางญาณวิทยา พุทธปรัชญาและภคัทคีตาทิถาญาณวิทยาเป็นวิถีทางที่จะใช้เป็นเครื่องมือทำลายความไม่รู้แจ้งในสภาวะความเป็นจริง ที่เรียกว่าอวิชชาและอภิชชาได้ ดังนั้น ธรรมบทจึงแสดงนัยทางญาณวิทยาด้วยคำว่า ปัญญา คือ ความรู้ทั่ว โดยเฉพาะรู้ทั่วในสภาวะแห่งไตรลักษณ์ ส่วนภคัทคีตานิพพานใช้คำว่า ชญาณ หมายถึงความรู้แจ้งในอาตมมัน พุทธปรัชญามีหลักการเข้าถึงความจริงสูงสุดด้วยการปฏิบัติฝึกฝนอบรมจิตให้รู้แจ้งด้วยปัญญา ส่วนภคัทคีตานอกจากจะใช้หลักชญาณโยคะ เพื่อเข้าถึงความจริงสูงสุดแล้วยังสามารถอาศัยกรรมโยคะ คือการกระทำกรรมด้วยความไม่มุ่งหวังในผล และภักตโยคะคือการศรัทธายึดมั่นอยู่แต่เฉพาะพรหมัน เพื่อให้พรหมันโปรดปรานจะได้ช่วยให้เข้าถึงพระองค์ในที่สุด ด้านบ่อเกิดแห่งความรู้ทั้ง ปรัชญาทั้งสองยอมรับว่ามีอยู่ 3 ประการคล้ายกัน คือ ประจักษ์ประมาณ อนุमानประมาณและศัพทประมาณ โดยจัดประจักษ์ประมาณเป็น 2 ระดับ คือระดับสามัญที่รู้สิ่งต่าง ๆ ได้ด้วยประสาทสัมผัสธรรมดาและระดับวิสามัญที่รู้แจ้งสิ่งต่าง ๆ ด้วยญาณพิเศษเหนือประสาทสัมผัส ในบรรดาบ่อเกิดแห่งความรู้ทั้ง 3 พุทธปรัชญาให้ความสำคัญแก่ประจักษ์ประมาณมากกว่าอนุमानประมาณและศัพทประมาณ โดยแสดงว่าบ่อเกิดแห่งความรู้ 2 อย่างหลังนี้จะต้องตรวจสอบกับประจักษ์ประมาณเสียก่อนจึงเป็นอันยอมรับ ในขณะที่ภคัทคีตานิพพานยอมรับในบ่อเกิดแห่งความรู้ทั้ง 3 อย่างว่าสามารถให้ความรู้ที่แท้จริงได้เสมอกัน

ประเด็นสุดท้าย คือ แนวความคิดทางจริยศาสตร์ ปรัชญาทั้งสองก็มุ่งส่งเสริมคุณค่าทางจริยธรรมคล้ายคลึงกัน จึงมีจุดกำหนดว่าอะไรคือความดี ความชั่ว ความถูกต้องและความผิด แม้ว่าจะมีหลักการและวิธีปฏิบัติแตกต่างกันก็ตามแต่ก็เน้นแนวทางแห่งการประพฤติปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงความดีสูงสุดของบุคคลในสังคมและมนุษยชาติเอาไว้ด้วย ในการกำหนด

เกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมอาจแตกต่างกันออกไปด้วยสาเหตุว่าพุทธปรัชญาไม่รับรองในความมีอยู่แห่งอำนาจเหนือธรรมชาติ แต่ภคัทคีตารับรองในอำนาจเหนือธรรมชาติคือพระผู้เป็นเจ้าของอย่างเต็มที่ ดังนั้น เมื่อกำหนดเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมพุทธปรัชญาจึงถือเอาเจตนาของบุคคลเป็นเครื่องตัดสินเด็ดขาด ซึ่งเจตนาดังกล่าวเกิดจากจิตของบุคคลผู้นั้นเอง ไม่ได้เกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาติมาบัญชาการ ด้วยเหตุนี้ เจตนาดีก็จึงจัดเป็นกุศลเจตนา เจตนาไม่ดีก็จัดเป็นอกุศลเจตนา และ เพราะพุทธปรัชญากำหนดจุดมุ่งหมายสูงสุดไว้ที่นิพพาน ดังนั้น ความดีความชั่วจึงเป็นสิ่งที่มีความต่างกันตามทิศทางว่าจะนำไปสู่ในนิพพานหรือนำออกห่างจากนิพพาน แต่เมื่อบุคคลเข้าถึงนิพพานแล้ว ดีหรือชั่วก็ไม่สำคัญอีกต่อไป เพราะเป็นผู้สิ้นกรรมแล้วนั่นเอง ส่วนภคัทคีตกำหนดเอาพรหมันเป็นความดีสูงสุด การบรรลุถึงความหลุดพ้นหรือโมกษะ ก็คือ การเข้าถึงความเป็นอันเดียวกับพรหมัน ดังนั้น การมีเจตนาปฏิบัติเข้าใกล้พรหมัน จึงจัดเป็นความดีมากกว่าการปฏิบัติที่ห่างไกลจากการบรรลุพรหมัน

อย่างไรก็ตาม เกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมแห่งปรัชญาทั้งสองที่ขัดแย้งกันอย่างเห็นได้ชัดคือ ความไม่สัมพันธ์กันเกี่ยวกับเรื่องการทำ บาป เนื่องจากพุทธปรัชญาถือเอาการทำบาปหรือการทำลายชีวิตผู้อื่นโดยเจตนาว่าเป็นบาป ไม่ว่าจะ เป็นการฆ่าเพื่อเหตุผลใดก็จัดว่าเป็นบาปทั้งนั้น แต่ภคัทคีตให้เหตุผลเรื่องการทำว่า ถ้าการทำนั้นเป็นการทำหน้าที่ตามวาระที่พระผู้เป็นเจ้ามอบหมายให้และ เป็นการฆ่าเพื่อผลของความยุติธรรมก็ไม่จัดว่าเป็นบาป แต่เป็นความดีที่นำสรรเสริญและควรกระทำ

จากผลการวิจัยเรื่องนี้ ทำให้ทราบโดยแน่ชัดว่าปรัชญาทั้ง 2 ระบบ แม้จะกล่าวถึงเรื่องเดียวกันและคล้ายกับว่าจะ เป็นสิ่งเดียวกัน แต่ในรายละเอียดแล้วหาได้เป็นอย่างเดียวกันไม่ ทั้งนี้เพราะธรรมบทและภคัทคีตมีแนวความคิดพื้นฐานทางอภิปรัชญาเกี่ยวกับความจริงสูงสุดที่ต่างกันอยู่ก่อนนั่นเอง

5.2 ข้อเสนอแนะ

คัมภีร์ธรรมบทและภคัทคีต นอกจากประเด็นที่ผู้วิจัยได้ศึกษาแล้ว ยังมีอีกหลายเรื่องที่ควรจะนำมาวิจัยได้อีก เช่น การศึกษาเปรียบเทียบลักษณะการประพันธ์ธรรมบทและภคัทคีต หรือจะทำการวิจัยเฉพาะ เรื่องใด เรื่องหนึ่ง เกี่ยวกับลักษณะทางภาษาศาสตร์ก็ได้

เช่น การศึกษาวิเคราะห์ลักษณะทางไวยากรณ์และการใช้ศัพท์ในคัมภีร์ธรรมบท หรือคัมภีร์
ภควัทคีตา ทั้งนี้เนื่องจากผู้วิจัยพบว่าในบทประพันธ์ทั้งในธรรมบทและภควัทคีตาบางแห่งผิด
หลักไวยากรณ์อยู่มาก โดยเฉพาะถ้าจะยึดตามกฎเกณฑ์แห่งฉันทลักษณ์อย่างเคร่งครัด หาก
ได้มีการศึกษาวิเคราะห์ ตรวจสอบว่ามีคาถาหรือโคลงใดบ้างผิดหลักเกณฑ์ เหตุใดจึงประ-
พันธ์เช่นนั้น และที่ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ควรเป็นเช่นใด ก็น่าจะเป็นประโยชน์น้อย